

Vitomil,
Vita in
Jani

Šlagerji in pesmi

Ekipa, ki je »zakrivila« koncert zaporniških šlagerjev v Cankarjevem domu: z leve proti desni Jani Kovačič, Vita Mavrič, bobnar Jure Rozman, v drugi vrsti pianist Jaka Pucihar (letos z Vito slavita 20-letnico sodelovanja) in kontrabasist Anže Langus.

iz zapo

Vsake toliko se rodi človek, ki druge ljudi spravlja ob pamet – v vseh svetlih in temnih smislih te besede. Eden bolj znanih Slovencev te sorte bi lani praznoval stoto obletnico. Le kako bi jo proslavil, če bi bil še živ in seveda zdrav? Vitomil Zupan je bil pameten, izobražen in lep, prepotoval je lep kos sveta, znal je nekaj jezikov, igral je kitaro, počel vse sorte za zabavo in preživetje, nobena ženska mu ni ušla, če je vrgel oko nanjo, ljudje so ga oboževali, mu podlegli, ga kovali v nebo ali pa ga sovražili do pekla. Po izobrazbi gradbeni inženir, ki to v resnici nikoli ni bil, po duši vrag vedi, kaj vse, vsekakor pa eden naših najboljših pisateljev, ki je v sedemletnem zaporu napisal kakšnih dva tisoč pesmi. Nekaj iz te velikanske zapuščine bo slišati na koncertu v Cankarjevem domu, kjer se bodo združili Vitomil, Vita, Jani in nekateri zimzeleni šlagerji. Nikar se ne bojte, da boste šli od tam zamorjeni. Nasprotno, morda si boste kakšno pesmico celo zabrundali.

Tekst: **SONJA GRIZILA**, foto: **PRIMOŽ KOROŠEC**

O Vitomilu Zupanu kot pesniku smo vedeli zelo malo. Za marsikoga je bilo to lani, ko je ta neverjetni umetnik proslavljal stoletnico – s primernim pompom, ki si ga je vsekakor zaslužil – pravo razkritje. Med drugim je bilo na ogled kar sedem zbirk njegovih zaporniških pesmi, o katerih je sam govoril, da ne ve, koliko so vredne kot berilo, vsekakor pa so košček nekega življenja. Življenja radoživega frajerja – to poimenovanje je za Zupana vsekakor upravičeno –, ki je bil za mnoge utelešenje samoljubja in svobode in ki je mislil, da mu je dovoljeno skoraj vse. V času, ko ni bilo dovoljeno skoraj nič.

No, nekaj je o Zupanu (1914–1987) le treba povedati. Rodil se je avstro-ogrskemu oficirju in učiteljici, imel je torej izobražene starše in dovolj dobro materialno zaledje za razvoj. Po gimnaziji se je vpisal na gradbeništvo, a je moral študij nekoliko počakati (končal ga je po vojni), saj se je klatil po svetu, študiral jezike, bral in raziskoval, vmes pa se je preživljal kot kurjač na ladji, učitelj smučanja, poklicni boksar, pleskar, postavljevec strelovodov in še marsikaj. Skratka nabral si je veliko preživetvene samozavesti, znanja in izkušenj. Vključil se je v OF, pobegnil iz italijanskega taborišča, se pridružil partizanom, med vojno pisal prigodniške in literarne tekste, prvo Prešernovo nagrado je dobil leta 1947. Naslednje leto je končal v zaporu. Neposreden povod je bila najbrž katera od obešenjaških šal, ko je po prekropani noči klicaril partijski vrh, češ da je Tito odstopil ali da je sovjetska vojska vkorakala v Jugoslavijo, na sodnem procesu pa so mu očitali še marsikaj, tudi poskus posilstva, da je povzročil samomor zaljubljene partizanke, predvsem pa izdajo domovine in podobne reči, za katere se gre sedet za dolgo, dolgo. Končna obsodba je bila 18 let. Tako so se znebili neusmiljenega kronista tedanjega časa, ki je brez dlake na jeziku povedal, kar je mislil, pa tudi njegov življenjski stil je bil vse prej kot komunističen; roko na srce, njegove lumparije, predrznosti in nesramnosti tudi danes ne bi bile lepo sprejete. Vedno lepo oblečen, urejen, z izbrano slovenščino in prav tako izbranim

knjige, s katerimi so sicer stražarji podkurili v peči, med njimi so bili tudi najslavnejši filozofi, predvsem pa je – pisal. Za romane in drame je imel povsem fizično oviro – ni imel niti papirja niti pisala. Obsodba je namreč vsebovala tudi prepoved pisanja. Pesnikovanje se je torej začelo na straniščnem papirju, cigaretnih škatlicah, vseh mogočih odpadnih listkih, s pisali, ki jih je spletel iz dlak in pomakal v kdo ve kaj. Kasneje so mu obiskovalci v zapor pritihotapili kakšen svinčnik in zvezek, prav tako pa so papir s poezijo tudi odtihotapili na svobodo, saj ga ječarji niso smeli najti.

S poezijo je, na kratko povedano, Vitomil Zupan bežal iz zapora, med svoje drage, med spomine, v prihodnost, na katero je upal, čemu sicer vse trpljenje. Legenda pravi, da iz zapora ni letela samo njegova misel, ampak da je nekajkrat tudi v resnici pobegnil, se zunaj napil in potem vrnil. Vsekakor pa se je zapisal v zgodovino njegov dovtip, da mu je zapor uničil pljuča in rešil jetra, saj znamenita kulturniška pijančevanja tam pač niso bila mogoča.

V zaporu je staknil tuberkulozo, pravi podvig je bil, da so arestanta operirali in ga potem pustili na svobodi. Svoja najpomembnejša dela je napisal potem, a je včasih čakal desetletja na objavo. Njihova umetniška vrednost je bila večinoma nesporna, toda idejna, idejna, s tem pa je bil križ. Tako, kot je zorel čas, so prihajala na svetlo tudi Zupanova dela in vedno so dvignila vulkanski oblak prahu. Tudi takrat seveda, ko je izšla Igra s hudičevim repom in so jo označili za absolutno pornografijo. Bila sem študentka in moram priznati, da smo jo tudi v resnici brali kot trdo pornografijo, govorilo se je, da je knjigo napisal iz komercialnih razlogov, kakšne globlje pomena pa smo našli šele potem, ko smo mentalno dozoreli in ko je čas vse skupaj posul z distančno patino. Drugo Prešernovo nagrado je dobil tri leta pred smrtjo. Tudi ta je bila nekaj posebnega. Pokopali so ga v partizanski uniformi ob zvoku mehiških trobent iz filma Alamo, ki poje o klanju ...

Beseda postane meso. S koncem lanskega leta je ugasnil Cafe teater, a kot društvo še vedno obstaja. Vita Mavrič se je v dvajsetih letih pač naveličala kulturnega podjetništva, opravlja s sponzorji, računi, davkarijo in vsega drugega, kar nujno sodi k predstavi. Želi si znova početi tisto, kar najbolje zna in pričemer neznansko uživa. S prijateljem in pogostim sodelavcem Janjem Kovačičem sta se odločila, da bosta na svoj način predstavila Zupana – zaporniškega pesnika, za začetek sta prebrala vseh sedem zbirk

Zupan z ženo Nikolajo, ki ji je tudi posvetil večino zaporniških ljubezenskih pesmi.

Vitomil Zupan – čeden, eleganten, pronicljiv, pa tudi aroganten. Po videzu so ga primerjali (oziroma se je primerjal sam) z Errolom Flynnom.

FOTO: OSEBNI ARHIV DIMA ZUPANA

zaporniških pesmi in jih izbrala 15. Nekatere so že imele notni zapis, saj so v bistvu besedila na znane predvojne šlagarje, na katere se je plesalo in ki so jih vsi brundali. Vitomil Zupan je v glavi poslušal melodije in pisal besedilo, tudi notni zapis je zraven (igral je namreč kitaro, kar je dodaten razlog za njegovo neustavljivo privlačnost). Nekatere pesmi je uglasbil Jani Kovačič, kakšno tudi v maniri tedanjih popevk. Ni se torej bati, da gre za duhamorno nemotnost na visoki, nerazumljivi in umednejšiji ravni, pesmi so lepe, spevne ter sežejo v srce in dušo. Prebrala sem jih in hotela kakšen

verz objaviti, pa sem si premislila, saj ne bi nikomur povedal nič pravega. To so pesmi, ki jih je treba brati na glas oziroma peti, vse so posnete (in bodo tudi izšle na zgoščenki), poslušala sem jih in prepričana sem, da bodo tudi drugi delili moje navdušenje. Koncerti bodo v Cankarjevem domu 10., 11., 21. in 22. aprila, vsakič ob 20. uri. ■

ora

sarkazmom oblasti vsekakor ni bil po volji. To je bil čas opevanja, ne pa kritiziranja domovine.

Leti, misel. Najbrž dolgo ni verjel, da se bo to zares zgodilo, a se je – nekega dne je pristal v mrzli, vlažni celici, zunaj so ostali žena Nikolaja in dva sinova, pa številni zvesti prijatelji, seveda so si nekateri tudi oddahnili, da je odstranjen s scene, kakšni pa so se tudi potuhnili. Zastaviti besedo za odpadnika je bilo pač nevarno. Človek se seveda vpraša, kako lahko tako nemiren duh preživi nekaj takšnega, kot je ječa z osemnajstletno perspektivo. Zupan je po začetnem obupovanju našel svojo preživetveno formulo – bral je

Jani in Vita sta prebrala sedem pesniških zbirk, to je približno dva tisoč pesmi, in izbrala tiste prave.